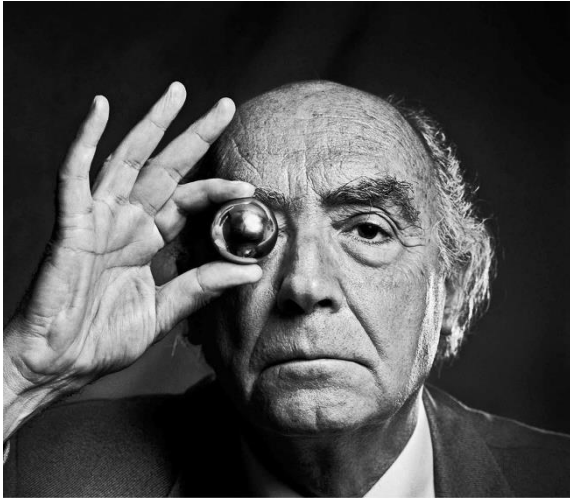

JOSÉ SARAMAGO'DA DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ

DOÇ.DR. MEHMET EVREN

José Saramago

1998 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülen Portekizli usta yazar **José Saramago** (1922-2010), 1947'de yayımlanan ilk romanı *Günah Ülkesi* ile başladığı edebi hayatı boyunca pek çok önemli çalışmaya imza atmıştır. Eserleri 25 farklı dile çevrilen ve sadece kendi ülkesinde iki milyonu aşkın satış rakamına ulaşan sanatçı, romanlarında insan varoluşunun derin anlamlarını titizlikle sorgulamıştır. Edebi başarısının yanı sıra hayatı boyunca dünya siyasetine karşı sarsılmaz bir ilgi duyan *Saramago*, fikirlerini ve eleştirilerini dile getirmekten de hiçbir zaman geri durmamış, cesur bir entelektüel profil çizmiştir.

İnsanlık tarihine bakıldığında, insanların kendilerini daha güvende hissetmek ve daha iyi bir hayat sürmek amacıyla toplumsal bir düzen kurma isteğinde oldukları görülür. Ancak insanların bu arzularıyla şekillenen yönetim modelleri, günümüzde “demokrasi” adı altında ne kadar gerçekçidir..? *Saramago*'ya göre eğer demokrasi sadece halkın belirli aralıklarla sandığa gidip oy vermesiye, bu eylem zaten gerçekleştirilmektedir, fakat gerçek iktidar halkın elinde değildir. *Saramago*'nun düşüncelerini takip ettiğimizde, karşımıza halkın iradesinden ziyade, ustalıklı kurgulanmış bir sistem eleştirisi çıkar.

Saramago'nun özellikle “*Körlük*”, “*Görmek*” ve “*Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş*” adlı eserlerinde demokrasiye yönelik eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. O, “*Körlük*” romanında otoritenin, kriz anlarında “*kanunun herkes için eşit olduğu*” ve “*demokrasinin ayrıcalık tanımadığı*” söylemine sığınarak insanlık dışı kararları meşrulaştırdığını söyler. *Saramago* bu romanında, körlüğün bulaşıcı bir hastalık gibi

hızla yayıldığını anlatır. Toplumda büyük bir panik yaşanırken, herkes bu gizemli salgından kurtulmanın yollarını arar. Yetkililer ise çözüm olarak, hastalığa yakalanan insanları eski bir akıl hastanesinde karantinaya alma kararını verir.

Bununla birlikte Saramago, *Körlük* romanında şu ifadelerle başvurur: “...tedbirli davranmış olmak için, böylesine insanlık dışı bir karantinaya alınmış üç yüze yakın insanın çoğuna acı çektiren öteki hastalıklardan belki söz etmeyecekti ama otoritelerin kör avcılığına çıkıp insanları buraya tıkarken rastladıkları ve hiç üzerinde durmadıkları –hatta işi, yasanın herkes için eşit olduğunu, demokrasinin insanlara ayrıcalık tanımakla bağdaşmadığını söylemeye kadar vardırıldıkları– ilerlemiş iki kanser vakasını, en azından bu iki vakayı hasıraltı edemeyecekti” (Saramago, 2015a: 181-182).

Saramago'nun söylediği bu sözler akıllara şu soruyu getirir: Demokrasi, toplumsal trajedileri gizlemek ve üzerini örtmek amacıyla kullanılan bir söylem midir..? José Saramago, “*Körlük*” eserinin devamı sayılan “*Görmek*” adlı yapıtında da demokrasiye yönelik eleştirilerini sürdürür. “...oy verme konusunda ortaya çıkan karanlık, hatta karanlıktan da öte durum ve kuşkusuz, bu durumun, rastlantıları düşünerek zaman yitirmenin, halkı eğitmek misyonları bakımından hiç de uygun düşmemesi dolayısıyla, içine düştükleri sersemlikten bir anda uyanan televizyon yorumcuları, bu kez, başkent halkının demokrasi tarihimizde şimdiye kadar görülmemiş bir ilgisizlik örneği

gösterdikten sonra, o anda aç kurtlar gibi, kitle halinde oy sandıklarına hücum eden, böylelikle siyasi düzeni, hatta sistemi bütünüyle tehdit eden –ki bu çok daha tehlikeli bir durumdu– bu hareketi yapmakla herkese vermekte olduğu olağanüstü dersin üzerine atladılar.” (Saramago, 2015b: 28 Saramago, burada kitle iletişim araçlarının aktardığı mesajlar aracılığıyla, gerçekte bir kargaşa yokken halkın demokrasiye katılmamasının nasıl anlamlandırıldığını ve bu durumun ise iktidar sahiplerinde kaygı yaratabileceğini vurgular.

Nitekim Saramago, “*Görmek*” romanında halkın kitlesel biçimde oy vermemesinin ya da boş oy kullanmasının, iktidar sahiplerinde büyük bir korkuya sebep olduğunu söyler. Dikkat çekici olan ise, kitle iletişim araçlarının bu durumu hızla bir “*tehdit*” olarak yorumlamasıdır. Oysa halkın aktif katılımı beklenirken, bu katılımın sistemin dışına taşması neden bir “*kaos*” olarak sunulmaktadır. Bu çerçevede, Saramago'nun ortaya koyduğu düşünceler, günümüzün “*post-truth*” (hakikat sonrası) dünyasıyla doğrudan paralellik gösterir. *Post-truth* çağında nesnel gerçekler, kamuoyunun şekillenmesinde duygular ve bireysel inançlara kıyasla daha az belirleyici hale gelmiştir. Zira Saramago'nun eserlerinde otorite, gerçek bir krizle (salgın ya da siyasal bir protesto) yüzleşmek yerine, bu durumu kendi iktidarını güçlendirecek bir anlatıya dönüştürme eğilimi gösterir.

Saramago, *Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* adlı romanına ise şu sözlerle başlar: “*Ertesi gün hiç kimse ölmedi. Bu olay, yaşamın*

temel kurallarına taban tabana zıt olduğundan, insanların ruhlarında büyük bir huzursuzluğa neden olmuş, her açıdan etkilenmişti, zira dünya tarihinin kırk ciltlik külliyatında göstermelik için bile olsa böylesi bir duruma rastlanmıyordu; bütün gün geçtiğinde, gündüzüyle gecesiyile, sabahıyla akşamıyla, yirmi dört saat boyunca, ne hastalıktan, ne ölümcül bir kaza sonucunda, ne de sonuna kadar götürülmüş bir intiharın neticesinde hiçbir şekilde hiç kimsenin ölmediği görülüyor, “hiç” kelimesi bunu özetliyordu” (Saramago, 2013: 11).

Saramago, adı verilmeyen bir ülkede ölümün ortadan kalkmasıyla birlikte ortaya çıkabilecek tehlikeli bir ittifaka işaret eder. Bu ittifak; din adamları, siyasetçiler ve askerlerden oluşan üçlü bir yapıdır. Söz konusu unsurlar, gerçek demokrasiden uzak bir yönetim biçimi yaratarak uzun süre devam edebilecek huzursuz bir düzen doğurur ve uzlaşmaya dayalı bir sistem yerine baskı ve tahakküm üzerine kurulu bir düzenin gelişmesine zemin hazırlar. Dolayısıyla bu durum gerçek bir demokrasinin imkânsızlığını sergilemektedir.

Sonuç olarak, Saramago'nun eserleri demokrasinin ulaşılan sabit bir hedef değil, sürekli sorgulanması gereken bir alan olduğunu hatırlatır. Eğer yönetim gerçekten sermayenin

ve belli güç odaklarının kontrolündeysen, kullandığımız oylar özgür iradenin bir ifadesi midir, yoksa yalnızca mevcut düzeni onaylayan sessiz birer onay mı..? Belki de asıl “görmek” bize sunulan bu demokratik sahnenin dışına çıkabilmekten geçer.

Kaynakça

Çifçi, O. Z. (2016). *Tanrı'yla Kavga* Adam José Saramago'da Tanrı, Din ve İnsan. Konya: Çizgi Kitabevi.

Koç, E. (2023). Ölümün inşa edici/belirleyici gücü: J. Saramago'nun “Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı eserinden hareketle ölüme ilişkin bir değerlendirme. *The Journal of Social Sciences*, 66(66), 19-49.

Saramago, J. (2013). *Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* (M. N. Kutlu, Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Saramago, J. (2015a). *Körlük* (31. baskı). (A. Derman, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Saramago, J. (2015b). *Görmek* (12. baskı). (A. Derman, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları.